

NIMIHAKEMISTO

A

- Agassiz, Jean Louis Rodolphe* (1807—1873), sveitsiläinen eläintieteilijä ja geologi, julisti idealistista katastrofiteoriaa ja jumallaisen luomistapahtuman ajatusta.— 264.
- Aiskhylos* (525—456), muinaiskreikkalainen näytelmäkirjailija.— 223, 224, 275, 319.
- Albrecht, Karl* (1788—1844), saksalainen kauppias; vuonna 1841 muutti Sveitsiin, jossa levitti uskonnollis-mystisiä Weitlingin utopistiselle kommunismille läheisiä aatteita.— 205.
- Aleksanteri I* (1777—1825), Venäjän keisari (1801—1825).— 465, 506.
- Aleksanteri II* (1818—1881), Venäjän keisari (1855—1881).— 119, 490, 493.
- Aleksanteri Suuri* (356—323 eaa.), muinaisajan kuuluisa sotapäällikkö ja valtiomies.— 272.
- Ammianus Marcellinus* (n. 332—n. 400), roomalainen historioitsija, kirjoitti teoksen *Historia*.— 282, 307.
- Anakreon* (500-luvun puoliväli eaa.), muinaiskreikkalainen lyriikko.— 290.
- Anaksagoras Klazomenaista* (Vähä-Aasia) (n. 500—428 eaa.), muinaiskreikkalainen materialistifilosofi.— 41, 65.
- Anaksandridas* (500-luku eaa.), Spartan keisari, hallitsi vuodesta 560 eaa. rinnan Aristonin kanssa.— 276.
- Appianus Aleksandrialainen* (1. vuosisadan loppu — 170-luku), muinasroomalainen historioitsija.— 440.
- Appius Claudius Caesus* (k. n. 448 eaa.), roomalainen valtiomies, kertoman mukaan yksi ns. 12 taulun lakien laatijoita.— 337.
- Aristeides* (n. 540—n. 467 eaa.), muinaiskreikkalainen poliitikko ja sotapäällikkö.— 331.

- Aristofanes* (n. 450—n. 385 eaa.), muinaskreikkalainen näytelmäkirjailija, poliittisaiheisten satiiristen komedioiden tekijä.— 277.
- Ariston* (500-luku eaa.), Spartan keisari (574—520 eaa.), hallitsi rinnan Anaksandridaksen kanssa.— 276.
- Aristoteles* (384—322 eaa.), muinaisajan suuri ajattelija, filosofiassa horjui materialismin ja idealismin välillä.— 78, 322.
- Arkwright, Richard* (1732—1792), englantilainen teollisuudenharjoittaja ja keksijä.— 55.
- Arndt, Ernst Moritz* (1769—1860), saksalainen kirjailija, historioitsija ja filosofi; hänellä havaitsi joitakin nationalismin aineksia.— 470.
- Artakserkses*, kolmen Akemenidien hallitsijasukuun kuuluneen muinaispersialaisen kuninkaan nimi.— 343.
- Augustenborg, Fredrik* (1829—1880), Slesvig-Holstein-Sonderburg-Augustenburgin prinssi, vuodesta 1863 Slesvig-Holsteinin herttua Fredrik VIII nimellä.— 491.
- Augustus* (63 eaa.—14), Rooman keisari (27 eaa.—14),— 336, 338, 362, 627.

B

- Babeuf, Gracchus* (oik. *François Noël*) (1760—1797), ranskalainen vallankumousmies, utopistisen tasanjakokommunismin huomattava edustaja, »yhdenvertaisten» salaliiton järjestäjä; salaliiton paljastumisen jälkeen teloitettiin.— 66, 196.
- Bachofen, Johan Jakob* (1815—1887), sveitsiläinen historioitsija ja oikeustieteilijä, roomalaisen oikeuden professori Baselissa, tutki alkukantaisen yhteiskunnan oikeutta.— 221, 223—225, 227, 230, 232, 244, 245, 253, 255, 262—265, 269, 296.
- Bacon, Francis, Verulamilainen* (1561—1626), englantilainen filosofi, englantilaisen materialismin perustajia, luonnontutkija ja historioitsija.— 41, 42, 80.
- Bailly, Jean Sylvain* (1736—1793), Ranskan 1700-luvun lopun porvarillisen vallankumouksen toimihenkilöitä, liberaalin perustuslaillisen porvariston johtomiehiä.— 191.
- Bakunin, Mihail Aleksandrovitš* (1814—1876), venäläinen vallankumousmies ja publisisti, anarkismin ideologeja; Internationaalissa esiintyi kiivaana marxismin vastustajana; Haagin kongressissa 1872 hänet erotettiin Internationaalista hajoustoiminnan vuoksi.— 11, 181, 406, 427.
- Bancroft, Hubert Howe* (1832—1918), amerikkalainen kansatieteilijä, Pohjois-Amerikassa asuvien heimojen tutkija.— 248, 263, 265, 374.
- Bang, Anton Christian* (1840—1913), norjalainen teologi, teoksissaan käsitteli pohjoismaista mytologiaa ja Norjan kristinuskon historiaa.— 353. |

- Barbès, Armand* (1809—1870), ranskalainen vallankumousmies, pikkuporvarillinen demokraatti; vuoden 1848 vallankumouksen aktiivinen toimihenkilö.— 196.
- Barth, Paul* (1858—1922), saksalainen filosofi ja sosiologi, Leipzigin yliopiston opettaja.— 599, 600, 613, 616, 618.
- Bauer, Bruno* (1809—1882), saksalainen idealistifilosofi, huomattavimpia nuorhegeliläisiä; kirjoitti useita teoksia kristinuskon historiasta.— 6, 405, 407, 426.
- Bauer, Heinrich*, saksalainen työmies, Oikeamielisten liiton johtajia, Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen.— 196, 197, 209, 212, 213, 215.
- Bayle, Pierre* (1647—1706), ranskalainen skeptikkofilosofi.— 443.
- Bebel, August* (1840—1913), Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen huomattava toimihenkilö, I Internationaalin jäsen, Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustajia ja johtajia, Marxin ja Engelsin ystävä ja työtoveri; II Internationaalin toimihenkilö.— 18, 161, 497.
- Beck, Alexander*, saksalainen räätäli, Oikeamielisten liiton jäsen; vuoden 1846 lopulla vangittiin liittoa koskevan jutun yhteydessä; oli todistajana Kölnin kommunistijutussa (1852).— 199.
- Becker, August* (1814—1875), saksalainen publisisti, Weitlingin kannattajien johtajia Sveitsissä.— 198.
- Becker, Hermann Heinrich* (1820—1885), saksalainen lakimies ja publisisti, v:sta 1850 Kommunistien liiton jäsen, Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852); myöhemmin kansallisliberaali.— 215.
- Becker, Wilhelm Adolf* (1796—1846), saksalainen historioitsija, kirjoittanut tutkimuksia muinaishistoriasta.— 315.
- Beda Venerabilis (Kunniottettava)* (n. 673—735), englantilainen munkki, kirjoittanut useita kronikoita ja elämäkertoja.— 350.
- Benedetti, Vincent* (1817—1900), ranskalainen diplomaatti, 1864—1870 lähettiläänä Berliinissä.— 502, 503.
- Berends, Julius* (s. 1817), kirjapainon omistaja Berliinissä, pikkuporvarillinen demokraatti; osallistui vuoden 1848 vallankumoukseen.— 189.
- Bernstein, Eduard* (1850—1932), saksalainen sosiaalidemokraatti, »Der Sozialdemokrat» lehden toimittaja (1881—1890); ääriopertunisti, Engelsin kuoleman jälkeen revidoi marxismia.— 18—19, 21—23, 25, 446, 614.
- Berthelot, Pierre Eugène Marcelin* (1827—1907), ranskalainen kemisti, työskenteli orgaanisen ja termokemian alalla.— 420.
- Bismarck, Otto*, ruhtinas (1815—1898), Preussin ja Saksan valtiomies ja diplomaatti, Preussin junkkereiden edustaja. Vuosina 1871—1890 Saksan valtakunnankansleri, yhdisti Saksan vastavallankumouksellista tietä; laati poikkeuslain sosiaalistejä vastaan (1878).— 24, 26, 30, 99, 139, 155, 156, 159—161, 216, 276, 388, 389, 477, 486—499, 501, 503—508, 511, 513, 515, 516, 518, 520, 522—524, 529, 530, 556, 618.

- Blanc, Louis* (1811—1882), ranskalainen pikkuporvarillinen sosialisti, historioitsija; 1848 väliaikaisen hallituksen jäsen ja Luxemburgin valiokunnan puheenjohtaja; elokuusta 1848 pikkuporvarillisten maanpakolaisten johtajia Lontoossa.— 211, 214, 419, 570.
- Blanqui, Louis Auguste* (1805—1881), ranskalainen vallankumousmies, utopistikommunisti, useiden salaisten seurojen ja salaliittojen järjestäjä, osallistui aktiivisesti vuosien 1830 ja 1848 vallankumouksiin.— 196.
- Bleichröder, Gerson* (1822—1893), Saksan pankin johtaja Berliinissä, Preussin hallituksen finanssioperaatioiden osanottaja ja Bismarckin yksityispankkiiri.— 389, 489, 494.
- Bloch, Joseph*, aikakauslehden »Sozialistische Monatshefte» toimittaja.— 604, 606.
- Boentgk, Otto von*, paroni, saksalainen julkisuuden toimihenkilö, luennoi sosialismia Breslaun yliopistossa.— 602.
- Bolingbroke, Henry* (1678—1751), englantilainen poliitikko, konservatiivi; materialistinen deistifilosofi.— 53.
- Bonnier, Charles* (s. 1863), ranskalainen sosialisti, lehtimies.— 250.
- Borgius, W.*— 625, 627, 628.
- Born, Stephan* (oik. *Simon Buttermilch*) (1824—1898), saksalainen työmiehen, Kommunistien liiton jäsen.— 211.
- Bornstedt, Adalbert* (1808—1851), saksalainen pikkuporvarillinen demokraatti, Pariisissa muodostetun saksalaisten maanpakolaisten vapaaehtoislegioonan perustajia; huhtikuussa 1848 legioonana osallistui Badenin kapinaan.— 209.
- Bougeart, Alfred* (1815—1882), ranskalainen publisisti ja historioitsija, Maratista kertovan kaksiosaisen kirjan tekijä.— 191.
- Bourbaki, Charles* (1816—1897), ranskalainen kenraali, 1870—1871 Saksan — Ranskan sodan aikana toimi kaartin päällikkönä, sittemmin 18. armeijakunnan ja itäisen armeijan päällikkö.— 506.
- Bourbon*, ranskalainen kuningassuku (1589—1792, 1814—1815 ja 1815—1830).— 436.
- Bracke, Wilhelm* (1842—1880), saksalainen sosiaalidemokraatti, Sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen (eisenachilaisten) perustajia.— 18, 34.
- Braun, Heinrich* (1854—1927), saksalainen sosiaalidemokraatti, reformisti, lehtimies, monien sanoma- ja aikakauslehtien toimittaja.— 629.
- Brentano, Lujo* (1844—1931), saksalainen taloustieteilijä, kansantaloustieteen professori, katederisosialismin pääedustajia.— 62, 558.
- Bright, John* (1811—1889), englantilainen tehtailija ja poliitikko, vapaakaupan kannattajien johtomiehiä, Anti-Corn-Law-League (liitto viljalakeja vastaan) perustajia; ministerinä useissa liberaalihallituksissa.— 59, 153, 164, 539.

- Broadhurst, Henry* (1840—1911), englantilainen poliitikko, trade unionien johtajia, reformisti, liberaalipuolueen edustajana parlamentissa.— 563.
- Buckland, William* (1784—1856), englantilainen geologi ja pappi.— 43.
- Bugge, Elseus Sophus* (1833—1907), norjalainen filologi, muinais-skandinaviaalaisen kirjallisuuden muistomerkkien kommentoija ja julkaisija.— 353.
- Burns, John* (1858—1943), Englannin työväenliikkeen toimihenkilö, 1880-luvulla uusien trade unionien johtajia, 1890-luvulla siirtyi liberaalin tradeunionismin kannalle, esiintyi sosialistista liikettä vastaan.— 562.
- Böhme, Jacob* (1575—1624), saksalainen mystikkofilosofi.—41.
- Börnstein, Arnold Bernhard Karl* (1808—1849), saksalainen pikuporvarillinen demokraatti, Pariisissa muodostetun saksalaisten maanpakolaisten vapaaehtoislegioonan johtajia; legioona osallistui huhtikuussa 1848 Badenin kapinaan.— 209.
- Büchner, Georg* (1813—1837), saksalainen näytelmäkirjailija, publicisti ja poliitikko, Hessenissä ja Darmstadtissa perustetun salaisen Ihmisoikeuksien yhdistyksen perustaja.— 197.
- Büchner, Ludwig* (1824—1899), saksalainen lääkäri, luonnontieteen popularisoija, filosofiassa vulgaarin materialismin kannattaja.— 412.
- Bürgers, Heinrich* (1820—1878), saksalainen lehtimies, »Rheinische Zeitungin» avustaja (1842—1843), »Neue Rheinische Zeitungin» toimittajia; Kommunistien liiton jäsen, yksi Kölnin kommunistijutun syytetyistä (1852); myöhemmin progressisti.— 187, 215.

C

- Caesar (Gaius Julius Caesar)* (n. 100—44 eaa.), kuuluisa roomalainen sotapäällikkö, valtiomies ja kirjailija, kirjoittanut teoksen »Commentarii de bella gallico et civili».— 112, 230, 240, 254, 305, 348, 350, 355—357, 359, 627.
- Calvin, Johannes* (1509—1564), uskonpuhdistuksen tunnettu toimihenkilö, protestantismin yhden suunnan, calvinismin, alullepanija.— 49, 443, 616.
- Camphausen, Ludolf* (1803—1890), saksalainen pankkiiri, Reinin liberaalin porvariston johtomiehiä, maaliskuusta kesäkuuhun 1848 Preussin ministeripresidentti.— 5, 483.
- Caprivi, Georg Leo*, kreivi (1831—1899), saksalainen valtiomies ja sotilashenkilö, kenraali, Saksan valtakunnankansleri (1890—1894).— 543.
- Carlyle, Thomas* (1795—1881), englantilainen kirjailija, historioitsija, idealistifilosofi, kannatti tory-puoluetta; vuoden 1848 jälkeen taantumusmies.— 68, 164.

- Cartwright, Edmund* (1743—1823), tunnettu englantilainen keksijä.— 55.
- Cavallotti, Felice* (1842—1898), italialainen poliitikko ja publisisti, porvarillisten radikaalien johtaja.— 567.
- Cavour, Camillo Benso di*, kreivi (1810—1861), italialainen valtiomies, toteutti savoijilaisen kuningassuvun johdolla »ylhäältä käsin» suoritettavan Italian yhdistämisen politiikkaa toivoen saavansa tukea Napoleon III:lta; 1861 asetui yleiskansallisen hallituksen johtoon.— 477.
- Civilis, Julius* (1. vuosisata), germaanilaisen bataaviheimon päällikkö, johti germaanilais- ja gallialaisheimojen kapinaa roomalaisherruutta vastaan 60-luvulla.— 354.
- Claudius, roomalainen patriisisuku*.— 336.
- Cobden, Richard* (1804—1865), englantilainen taloustieteilijä, liberaali, vapaakaupan kannattaja, Anti-Corn-Law-Leaguen perustajia.— 59, 150—153, 164, 460, 539.
- Collins, Anthony* (1676—1729), englantilainen materialistifilosofi.— 42.
- Coulanges, ks. Fustel de Coulanges*.
- Coward, William* (n. 1656—1725), englantilainen lääkäri, materialistifilosofi.— 42.
- Crawford, Emily* (1831—1915), englantilainen sanomalehtinainen, useiden englantilaisten lehtien Pariisin kirjeenvaihtaja.— 499.
- Cromwell, Oliver* (1599—1658), porvariston ja porvaristuneen aateliston johtaja Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudella, vuodesta 1653 Englannin, Skotlannin ja Irlannin protektori.— 50, 627.
- Cunow, Heinrich Wilhelm Karl* (1862—1936), saksalainen sosiaalidemokraatti, historioitsija, sosiologi ja kansatieteilijä; 1880- ja 1890-luvulla kannatti marxilaisia, myöhemmin revisionisti.— 273.
- Cuvier, Georges* (1769—1832), ranskalainen luonnontutkija, vertailvan anatomian ja paleontologian luoja.— 243.

D

- Dantels, Roland* (1819—1855), kölniläinen lääkäri, Kommunistien liiton jäsen, yksi Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.
- Dantelson, Nikolai Frantsevitš* (1844—1918), venäläinen taloustieteilijä, liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologeja, Pääoman ensimmäinen venäjääntäjä.— 621—623.
- Darwin, Charles Robert* (1809—1882), englantilainen luonnontutkija, tieteellisen polveutumisopin perustanlaskija.— 38, 82, 94, 172, 231, 415, 431.

- Demokritos* (n. 460—370 eaa.), muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, atomiopin perustaja.— 41.
- Demosthenes* (n. 384—322 eaa.), muinaiskreikkalainen puhuja.— 314.
- Demuth, Helene* (1823—1890), Marxin perheen kotiapulainen ja uskollinen ystävä.— 178.
- Deprez, Marcel* (1843—1918), ranskalainen insinööri, joka tuli tunnetuksi sähköopin alalla suorittamiensa tutkimusten ansiosta.— 173.
- Descartes, René* (1596—1650), ranskalainen dualistifilosofi, matemaatikko ja luonnontutkija.— 53, 78, 411, 413, 599.
- Diderot, Denis* (1713—1784), ranskalainen materialistifilosofi, ateisti, Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeja, valistaja, ensyklopedistien johtaja.— 78, 417.
- Didoros Siculus* (n. 80—29 eaa.), muinaiskreikkalainen historioitsija, kirjoitti teoksen Idän, Kreikan ja Rooman historiasta.— 352, 361.
- Dietz, Johann Heinrich Wilhelm* (1843—1922), saksalainen sosiaalidemokraatti, perusti sosiaalidemokraattisen kustantamon; vuodesta 1881 valtiopäivämies.— 221.
- Dietzgen, Joseph* (1828—1888), saksalainen sosiaalidemokraatti, itseoppinut filosofi, päätyi itsenäisesti dialektisen materialismin perusajatuksiin.— 429.
- Dikaiarkhos* (300-luku eaa.), muinaiskreikkalainen historioitsija ja maantieteilijä, Aristoteleen oppilas.— 315.
- Dilke, Charles Wentworth* (1843—1911), englantilainen poliitikko ja kirjailija, liberaalipuolueen radikaalisen siiven johtaja, varaulkoministeri (1880—1882), ja paikallisen itsehallinnon asioita hoitava ministeri (1882—1885).— 136.
- Dillon, John* (1851—1927), irlantilainen poliitikko, Irlannin kansallisen maaliiton johtaja; Englannin parlamentin jäsen vuonna 1880.— 160.
- Dionystos Halikarnossolainen* (1. vuosisata eaa.), roomalainen historioitsija, syntyperältään kreikkalainen.— 319.
- Disraeli, Benjamin*, Beaconsfieldin jaarli (1804—1881), englantilainen poliitikko ja kirjailija, konservatiivisen puolueen johtaja, pääministeri (1868 ja 1874—1880).— 60, 133.
- Dodwell, Henry* (k. 1784), englantilainen materialistifilosofi.— 42.
- Dolleschall, Lorenz* (s. 1790), poliisivirkailija Kölnissä (1819—1847); »Rheinische Zeitungin» sensori.— 5.
- Duncker, Franz* (1822—1888), saksalainen poliitikko ja kustantaja.— 9.
- Duns Scotus, Johannes* (n. 1265—1308), keskiajan skolastinen filosofi, nominalismin edustaja; kirjoittanut laajan tutkimuksen *Opus Oxoniense*.— 40.
- Dureau de La Malle, Adolphe 'Jules César Auguste* (1777—1857), ranskalainen satiirirunoilija.— 344.

Dühring, Karl Eugen (1833—1921), saksalainen eklektikkofilosofi ja vulgaari taloustieteilijä, kannatti taantumuksellista pikuporvarillista sosialismia.— 37, 38.

E

Eccarius, Johann Georg (1818—1889), saksalainen räätäli, Kommunistien liiton jäsen, I Internationaalin Pääneuvoston jäsen; myöhemmin Englannin tradeunionistisen liikkeen osanottaja.—205.

Elsner, Karl Friedrich Maurice (1809—1894), saksalainen demokraatti, publisisti, Preussin kansalliskokouksen jäsen (1848), kuului sen vasemmistosiipeen.— 189.

Engel, Ernst (1821—1896), tunnettu saksalainen tilastotieteilijä, vuosina 1860—1882 Preussin kuninkaallisen tilastollisen toimiston johtaja Berliinissä.— 165.

Engels, Friedrich (1820—1895).— 6, 7, 18, 27, 34, 38—40, 44, 47, 48, 61, 95, 99, 174—183, 189, 191, 193, 195—198, 200, 202, 203, 205, 206, 209, 212, 214, 221, 232, 234, 245, 255, 278, 281, 283, 310, 347, 349, 351, 356, 357, 394, 396, 397, 408, 427, 444, 451, 452, 462, 476, 529, 533—536, 541—543, 546, 547, 550—552, 559, 560, 562, 565, 566, 570, 582, 590, 596, 598—600, 602—604, 606, 607, 609, 611, 613, 615, 617, 618, 620—622, 628, 629, 631.

Erhardt, Johann Ludwig Albert (s. n. 1820), saksalainen kauppa-virkailija, Kommunistien liiton jäsen, yksi Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.

Eschenbach, ks. *Wolfram von Eschenbach*.

Espinas, Alfred Victor (1844—1922), ranskalainen filosofi ja sosiologi.— 246, 247.

Euripides (n. 480—n. 406 eaa.), muinaiskreikkalainen näytelmäkirjailija, klassisten tragedioiden kirjoittaja.— 277.

Ewerbeck, August Hermann (1816—1860), saksalainen lääkäri ja kirjailija, Oikeamielisten liiton Pariisin yhteisöjen johtaja, myöhemmin kuului Kommunistien liittoon, josta erosi vuonna 1850.— 203, 215.

F

Fabius, roomalainen patriisisuku.— 341.

Fairchild, Charles Stebbins (1842—1924), amerikkalainen lakija ja finanssimies, finanssiministeri (1887—1889).— 454.

Fecenia Hispalla, roomalainen vapautettu orjatar.— 338, 339.

Ferdinand V Katolilainen (1452—1516), Kastilian kuningas (1474—1504) ja hallitsija (1507—1516), Aragonian kuningas Ferdinand II:n nimellä (1479—1516).— 265.

- Feuerbach, Ludwig* (1804—1872), esimarxilaisen kauden suuri saksalainen materialistifilosofi.— 396—398, 406, 407, 410—412, 414—416, 418—427, 613.
- Fichte, Johann Gottlieb* (1762—1814), klassisen saksalaisen filosofian edustaja, subjektiivinen idealisti.— 617.
- Filip II August* (1165—1223), Ranskan kuningas (1180—1223).— 617.
- Fison, Lorimer* (1832—1907), englantilainen kansatieteilijä, Australian tutkija, lähetyssaarnaaja; kirjoittanut tutkielmia australialaisista ja Fidžisaarten heimoista.— 256, 258.
- Flocon, Ferdinand* (1800—1866), ranskalainen poliitikko ja publisisti, pikkuporvarillinen demokraatti, »La Réforme» lehden toimittaja, 1848 väliaikaisen hallituksen jäsen.— 7, 210, 570.
- Forster, William Edward* (1818—1886), englantilainen tehtailija ja poliitikko, liberaali, parlamentin jäsen, Irlannin asioita hoitava ministeri (1880—1882); noudatti kansallisen vapautusliikkeen julman tukahduttamisen politiikkaa.— 58, 59, 159, 161.
- Fould, Achille* (1800—1867), ranskalainen pankkiiri, orleanisti, myöhemmin bonapartisti; oli useita kertoja finanssiministerinä vuosina 1849—1867.— 489.
- Fourier, Charles* (1772—1837), suuri ranskalainen sosialistiutopisti.— 66, 68, 72, 73, 94, 97, 233, 284, 372, 394.
- Frans I* (1768—1835), Itävallan keisari (1804—1835).— 478.
- Frans Joosef I* (1830—1916), Itävallan keisari (1848—1916).— 479.
- Fredrik VII* (1808—1863), Tanskan kuningas (1848—1863).— 491.
- Fredrik II (Suuri)*, (1712—1786), Preussin kuningas (1740—1786).— 470, 479, 488, 594.
- Fredrik Vilhelm* (1620—1688), Brandenburgin vaaliruhtinas (1640—1688).— 488, 618.
- Fredrik Vilhelm III* (1770—1840), Preussin kuningas (1797—1840).— 5, 100, 399, 402, 480, 485.
- Fredrik Vilhelm IV* (1795—1861), Preussin kuningas (1840—1861).— 405, 507.
- Freiligrath, Ferdinand* (1810—1876), saksalainen runoilija, »Neue Rheinische Zeitungin» toimituskunnan jäsen, Kommunistien liiton jäsen; 1850-luvulla vetäytyi syrjään vallankumoustaistelusta.— 215.
- Fustel de Coulanges, Numa Denis* (1830—1889), ranskalainen historioitsija, kirjoittanut teoksen Muinainen kansalaisyhteisö.— 318.

G

- Gaius* (2. vuosisata), roomalainen lakimies, roomalaisen oikeuden tunnettu systematisoija.— 270.

- Galle, Johann Gottfried* (1812—1910), saksalainen tähtitieteilijä, löysi 1846 Neptunuksen.— 410.
- Garibaldi, Giuseppe* (1807—1882), italialainen vallankumousmies, demokraatti, Italian kansallisen vapautusliikkeen johtaja.— 475, 511.
- George, Henry* (1839—1897), amerikkalainen publisisti ja taloustieteilijä, julisti porvarillisen valtion toteuttamat maan kansallistamisen kaikkien kapitalistisen järjestelmän sosiaalisten ristiriitojen ratkaisukeinoksi.— 596—598.
- Gervinus, Georg Gottfried* (1805—1871), saksalainen historioitsija, liberaali; vuonna 1848 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen.— 481.
- Giffen, Robert* (1837—1910), englantilainen talous- ja tilastotieteilijä, finanssiasian tuntija.— 105, 558, 583.
- Giraud-Teulon, Alexis* (s. 1839), alkukantaisen yhteiskunnan historian tutkija, toimi professorina Genèvessä, Bachofenin oppilas.— 231, 233, 246, 247, 274.
- Gladstone, William Ewart* (1809—1898), tunnettu englantilainen poliitikko, liberaalipuolueen johtomiehiä 1800-luvun jälkipuoliskolla.— 136, 162, 320, 564.
- Goethe, Johann Wolfgang* (1749—1832), saksalainen kirjailija ja ajattelijä.— 87, 251, 403, 414, 514.
- Goldenberg, Iosif Petrovitš* (1873—1922), venäläinen sosiaalidemokraatti, vuodesta 1890 opiskeli ulkomailla; myöhemmin bolševikkipuolueen jäsen.— 621.
- Gould, Jay* (1836—1892), amerikkalainen miljonääri, rautatiemagnaaatti ja finanssimies.— 487, 609.
- Govone, Giuseppe* (1825—1872), italialainen kenraali ja valtiomies, huhtikuussa 1866 kävi neuvotteluja Bismarckin kanssa, sotaministeri (1869—1870).— 494, 496.
- Gregorius Toursilainen* (n. 540—n. 594), kristinuskoinen pappi, jumaluusoppinut ja historioitsija, vuodesta 573 Toursin piispa; kirjoittanut teokset *Historia Francorum* ja *Seitsemän ihmekirjaa*.— 355.
- Grimm, Jacob* (1785—1863), saksalainen kielitieteilijä ja kulttuurihistorioitsija.— 351.
- Grote, George* (1794—1871), englantilainen historioitsija, moniosaisen *A History of Greece* tekijä.— 314—318.
- Grün, Karl* (1817—1887), saksalainen publisisti, niin sanotun »todellisen sosialismin» edustaja.— 407.
- Guizot, François Pierre Guillaume* (1787—1874), ranskalainen historioitsija ja valtiomies, monarkisti.— 6, 436, 627.
- Gulich, Gustav* (1791—1847), saksalainen taloustieteilijä ja historioitsija.— 628.
- Gögg, Amand* (1820—1897), saksalainen pikkuporvarillinen demokraatti, Badenin vallankumouksellisen hallituksen jäsen 1849, vallankumouksen tappion jälkeen matkusti Saksasta.— 214.

H

- Habsburg*, niin sanotussa Pyhässä saksalais-roomalaisessa valtakunnassa vuodesta 1273 vuoteen 1806 (väliajoin) hallinnut keisarisuku, Itävallan keisareiden (vuodesta 1804) ja Itävalta-Unkarin keisareiden (1867—1918) suku.— 192.
- Hansemann, David* (1790—1864), saksalainen suurkapitalisti, Reinin liberaalin porvariston johtajia; maalis-syyskuussa 1848 Preussin finanssiministeri.— 5, 483.
- Hardie, James Keir* (1856—1915), Englannin työväenliikkeen toimihenkilö, reformisti, Skotlannin työväenpuolueen (vuodesta 1888) sekä Riippumattoman työväenpuolueen (vuodesta 1893) perustaja ja johtaja, labour-puolueen aktiivinen toimihenkilö.— 562.
- Harney, George Julian* (1817—1897), Englannin työväenliikkeen huomattavia toimihenkilöitä, chartistien vasemmistosiiven johtajia; chartistien useiden aikakausjulkaisujen toimittaja.— 203.
- Harring, Harro* (1798—1870), saksalainen kirjailija, pikkuporvarillinen radikaali; vuodesta 1828 (väliajoin) maanpaossa eri maissa.— 204.
- Hartley, David* (1705—1757), englantilainen lääkäri, materialistifilosofi.— 52.
- Haupt, Hermann Wilhelm* (s. n. 1831), saksalainen kauppavirkailija, Kommunistien liiton jäsen, vangittu Kölnin kommunistijutun yhteydessä, tutkimuksen aikana esitti petoksellisia todisteita; poliisin vapautettua hänet ennen oikeuden istuntoa pakeni Brasiliaan.— 214.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770—1831), klassisen saksalaisen filosofian huomattava edustaja, objektiivinen idealisti.— 6, 46, 64, 65, 73, 78, 82—85, 205, 386, 393, 396—407, 409—412, 414, 416, 421, 422, 427—429, 432, 434, 437, 440, 481, 612, 614, 617.
- Heine, Heinrich* (1797—1856), suuri saksalainen vallankumouksellinen runoilija.— 399, 510.
- Henrik IV* (1553—1610), Ranskan kuningas (1589—1610).— 508.
- Henrik VII* (1457—1509), Englannin kuningas (1485—1509).— 51.
- Henrik VIII* (1491—1547), Englannin kuningas (1509—1547).— 51.
- Herakleitos* (n. 540—n. 480 eaa.), muinaiskreikkalainen filosofi, dialektiikan perustanlaskijoita, vaistonvaraisen materialismin edustaja.— 79.
- Herodes* (73—4 eaa.), Juudean keisari (40—4 eaa.).— 343.
- Herodotos*, (n. 484—n. 425 eaa.), muinaiskreikkalainen historioitsija.— 254, 277.
- Herwegh, Georg* (1817—1875), saksalainen vallankumouksellinen runoilija.— 209.

- Heusler, Andreas* (1834—1921), sveitsiläinen lakimies, kirjoittanut sveitsiläistä ja saksalaista oikeutta käsitteleviä teoksia.— 272.
- Hinkel, Karl* (1794—1817), saksalainen ylioppilas, osallistui ylioppilaiden oppositioliikkeeseen Saksan yhdistämisen puolesta.— 469.
- Hirsch, Karl* (1841—1900), saksalainen sosiaalidemokraatti, useiden sosiaalidemokraattisten sanomalehtien toimittaja; kesällä 1879 Pariisissa ollessaan teki tunnetuksi tieteellisen sosialismin aatteita.— 18—24.
- Hobbes, Thomas* (1588—1679), englantilainen materialistifilosofi.— 41—43, 52, 411, 612.
- Hohenstauffit*, niin sanotussa Pyhässä saksalais-roomalaisessa valtakunnassa hallinnut keisarisuku (1138—1254).— 469.
- Hohenzollern*, Brandenburgin vaaliruhtinaiden suku (1415—1701), Preussin kuninkaita (1701—1918), ja Saksan keisareita (1871—1918).— 192, 477.
- Hohenzollern, Leopold*, prinssi, vuodesta 1885 ruhtinas (1835—1905), Hohenzollernien hallitsijasuvun edustaja, Espanjan kruunun tavoittelija 1870.— 502. 503.
- Homeros* (n. 800-luku eaa.), muinaiskreikkalainen runoilija, jota pidetään Iliaan ja Odysseian tekijänä.— 240, 275, 276, 318, 319, 321.
- Horatius (Quintus Horatius Flaccus)* (65—8 eaa.), suuri roomalainen runoilija.— 464.
- Howitt, Alfred William* (1830—1908), englantilainen kansatieteilijä, Australian tutkija, oli siirtomaavirkailijana Australiassa (1862—1901); kirjoittanut useita tutkielmia australialaisista.— 258.
- Humboldt, Alexander* (1769—1859), saksalainen luonnontutkija ja maantieteilijä.— 6.
- Hume, David* (1711—1776), englantilainen filosofi, subjektiivinen idealisti, agnostikko.— 410, 411.
- Huschke, Georg Philipp Eduard* (1801—1886), saksalainen lakimies, kirjoittanut roomalaista oikeutta käsitteleviä teoksia.— 341.
- Huskisson, William* (1770—1830), englantilainen poliitikko, torypuolueen jäsen, kauppaministeri (1823—1827), saattoi voimaan eräiden tavaroiden tuontitululleja alentavat tariffit.— 454.
- Hüsser, Ludwig* (1818—1867), saksalainen historioitsija ja poliitikko, liberaali, Heidelbergin yliopiston professori.— 481.
- Höchberg, Karl* (1853—1885), (salanimi *L. Richter*), saksalainen sosiaalireformisti; 1876 yhtyi sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, perusti ja rahoitti useita suuntaukseltaan reformistisia sanoma- ja aikakauslehtiä.— 18, 20—24, 26.

I

- Im Thurn, Everard Ferdinand* (1852—1932), englantilainen siirtomaavirkailija, tutkimusretkeilijä ja antropologi.— 408.
- Irminon* (k. n. 826), Saint-Germain-des-Prés'n luostarin apotti (812—817).— 369.

J

- Jacoby, Abraham* (1830—1919), kölniläinen lääkäri, Kommunistien liiton jäsen, Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.
- Jaroslav Viisas* (978—1054), Kijevin suuriruhtinas (1019—1054).— 272.
- Joosef II* (1741—1790), niin sanotun Pyhän saksalais-roomalaisen valtakunnan keisari (1765—1790).— 478.
- Juhana* (kirjailijanimi *Philalethes*) (1801—1873), Saksin kuningas (1854—1873), Danten teosten saksantaja.— 5.
- Julius*, roomalainen patriisisuku.— 350.

K

- Kaarle I* (1600—1649), Englannin kuningas (1625—1648).— 50.
- Kaarle Rohkea* (1433—1477), Burgundin herttua (1467—1477).— 619.
- Kaarle Suuri* (742—814), frankkien kuningas, vuonna 800 julistettiin Saksan keisariksi.— 368—370.
- Kanitz, Hans Wilhelm Alexander*, kreivi (1841—1913), saksalainen poliitikko, konservatiivisen puolueen johtajia, Preussin maapäivien ja Saksan valtiopäivien jäsen.— 581.
- Kant, Immanuel* (1724—1804), klassisen saksalaisen filosofian kantaisä, idealisti.— 46, 73, 82, 400, 410, 411, 413, 416, 426, 612, 617.
- Karl Ludwig Johann* (1771—1847), Itävallan arkkiherttua, sotamarsalkka, ylikomentaja Ranskaa vastaan käydyissä sodissa (1796, 1799, 1805 ja 1809); sotaministeri (1805—1809).— 509.
- Kautsky, Karl* (1854—1938), saksalainen sosiaalidemokraatti, publisisti, aikakauslehden »Neue Zeit» toimittaja (1883—1917); 1880-luvulla yhtyi marxilaisiin; myöhemmin siirtyi opportunistin kannalle ja hänestä tuli keskustalaisuuden ideologi Saksan sosiaalidemokraattisessa puolueessa ja II Internationaalissa.— 446.
- Kaye, John William* (1814—1876), englantilainen siirtomaavirkailija, kirjoittanut Intian uusimman ajan historiaa käsitteleviä teoksia.— 254.

- Kayser, Max* (1853—1888), saksalainen sosiaalidemokraatti, valtiopäivämies (vuodesta 1878), kuului sosiaalidemokraattisen puolueyhmän oikeistosiipeen.— 21, 23—25.
- Kelley-Wischenwetzy, Florence* (1859—1932), amerikkalainen sosialisti, myöhemmin porvarillinen reformisti.— 546.
- Kinkel, Gottfried* (1815—1882), saksalainen runoilija ja publisisti, pikkuporvarillinen demokraatti, osallistui Badenin—Pfalzin kapinaan 1849; pikkuporvarillisten maanpakolaisten johtomiehiä Lontoossa.— 214.
- Klapka, György* (1820—1892), unkarilainen kenraali, vuosien 1848—1849 vallankumouksen aikana yhden unkarilaisen vallankumousarmeijan komentaja, sitten oli maanpaossa; Itävallan ja Preussin sodassa 1866 komensi Preussin hallituksen perustamaa unkarilaista legioonaa.— 495.
- Klein, Johann Jacob* (s. n. 1818), kölniläinen lääkäri, Kommunistien liiton jäsen. Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.
- Kleisthenes*, ateenalainen poliitikko, vuosina 510—507 eaa. pani toimeen uudistuksia, jotka oli suunnattu sukujärjestelmän jäänteiden hävittämiseen ja orjanomistajien demokratian pystyttämiseen Ateenassa.— 332.
- Kolb, Georg Friedrich* (1808—1884), saksalainen poliitikko, publisisti ja tilastotieteilijä.— 457.
- Kopernikus, Nikolaus* (1473—1543), suuri puolalainen tähtitieteilijä, loi opin aurinkokeskisestä maailmanjärjestelmästä.— 410, 411.
- Kopp, Hermann Franz Moritz* (1817—1892), saksalainen kemisti.— 420.
- Kossuth, Ludwig* (1802—1894), Unkarin kansallisen vapautusliikkeen johtaja, vuoden 1848 vallankumouksessa johti porvarillisdemokraattisia aineksia.— 214.
- Kovalevski, Maksim Maksimovitš* (1851—1916), venäläinen sosiologi, historioitsija ja lakimies, tuli tunnetuksi alkukantaisen sukuyhteiskunnan suhteiden tutkijana.— 39, 270, 271, 273, 346, 350, 356.
- Kriege, Hermann* (1820—1850), saksalainen lehtimies, Weitlingin kannattaja, perusti Oikeamielisten liiton New Yorkin ryhmän.— 204, 205.
- Kristian, Glücksburgin* herttua (1818—1906), vuodesta 1852 Tanskan kruunun perillinen, vuosina 1863—1906 Tanskan kuningas Kristian IX nimellä.— 466.
- Krupp, Friedrich Alfred* (1854—1902), Saksan teräs- ja sotateollisuuden magnaatti.— 593.
- Kuhlmann, Georg*, Weitlingin kannattajien liikkeen johtajia Sveitsissä, »todellinen sosialisti»; myöhemmin paljastui Itävallan hallitusta palvelleeksi provokaattoriksi.— 205.

L

- Lafargue, Paul* (1842—1911), kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö. Ranskan työväenliikkeen marxilaisen siiven johtajia, Marxin ja Engelsin oppilas ja työtoveri.— 38, 590.
- Lafayette, Marie Joseph Paul* (1757—1834), ranskalainen kenraali, suurporvariston johtajia Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudella.— 191.
- Lamarck, Jean-Baptiste Pierre Antoine* (1744—1829), ranskalainen luonnontutkija, evolutionisti, Darwinin edeltäjä.— 414.
- Lamartine, Alphonse* (1790—1869), ranskalainen runoilija, historioitsija ja poliitikko; vuonna 1848 ulkoministeri ja väliaikaisen hallituksen tosiasiallinen päämies.— 8, 183, 209.
- Lange, Christian Konrad Ludwig* (1825—1885), saksalainen filologi, kirjoittanut tutkielmia muinaisen Rooman historiasta.— 341.
- Laplace, Pierre Simon* (1749—1827), ranskalainen matemaatikko ja tähtitieteilijä.— 44, 82.
- Lassalle, Ferdinand* (1825—1864), saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, Saksan yleisen työväenyhdistyksen perustajia (1863); opportunistisen suuntauksen alullepanija Saksan työväenliikkeessä.— 26, 27, 37, 393.
- Latham, Robert Gordon* (1812—1888), englantilainen filologi ja kansatieteilijä, Lontoon yliopiston professori.— 227.
- Lavrov, Pjotr Lavrovitš* (1823—1900), venäläinen sosiologi ja publisisti, narodnikkilaisuuden ideologeja, I Internationaalin jäsen, Pariisin Kommuunin osanottaja.— 175, 179.
- Ledru-Rollin, Alexandre Auguste* (1807—1874), ranskalainen publisisti ja poliitikko, pikkuporvarillisten demokraattien johtajia, »La Réforme» lehden toimittaja; vuonna 1848 perustuslakia säätävän ja lakiasäätävän kansalliskokouksen jäsen, johti vuori-puoluetta; vuoden 1849 kesäkuun 13. päivän mielenosoituksen jälkeen lähti maanpakoon Englantiin.— 214, 570.
- Lesner, Friedrich* (1825—1910), saksalainen räätäli, Kommunistien liiton jäsen, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, Marxin ja Engelsin ystävä, oli maanpaossa Lontoossa, I Internationaalin toimihenkilö.— 205, 215.
- Letourneau, Charles* (1831—1902), ranskalainen sosiologi ja kansatieteilijä.— 245, 246, 249.
- Leverrier, Urbain Jean Joseph* (1811—1877), ranskalainen tähtitieteilijä ja matemaatikko.— 410.
- Levi, Leone* (1821—1888), englantilainen talous ja tilastotieteilijä.— 558.

- Liebknecht, Wilhelm* (1826—1900), Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen huomattava toimihenkilö, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, Kommunistien liiton ja I Internationalin jäsen; Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustajia ja johtajia; Marxin ja Engelsin työtoveri ja ystävä. — 18—20, 22, 23, 497, 538.
- Linné, Carl* (1707—1778), ruotsalainen luonnontutkija, kasvitieteilijä, kasvien ja eläinten luokittelujärjestelmän laatija. — 84.
- Lutprand* (n. 922—972), toimi piispana Gremonassa (Italia), keskiaikainen historioitsija. — 365.
- Livius, Titus* (59 eaa.—17), roomalainen historioitsija, kirjoittanut teoksen *Ab urbe condita libri* (Rooman historia kaupungin perustamisesta alkaen). — 338, 341.
- Lochner, Georg*, saksalainen työmies, ammatiltaan puuseppä, Kommunistien liiton jäsen; oli maanpakolaisena Lontoossa; I Internationalin Pääneuvoston jäsen, Marxin kannattaja. — 205.
- Locke, John* (1632—1704), englantilainen dualistifilosofi, sensuaalisti. — 42, 43, 80, 612.
- Long* (100-luvun loppu — 200-luvun alku), kreikkalainen kirjailija, Dafnis ja Khloe romaanin tekijä. — 290.
- Longuet, Jenny* (1844—1883), Karl Marxin vanhin tytär; kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö; Charles Longuet'n puoliso. — 177.
- Loria, Achille* (1857—1926), italialainen taantumuksellinen sosiologi ja taloustieteilijä, marxismin vääristelijä. — 182, 183.
- Louis Bonaparte*, ks. *Napoleon III*.
- Louis Napoleon*, ks. *Napoleon III*.
- Lubbock, John* (1834—1913), englantilainen biologi, darvinisti, kansatieteilijä ja arkeologi. — 230, 231.
- Ludvig XIV* (1638—1715), Ranskan kuningas (1643—1715). — 443, 508, 516.
- Ludvig Filip* (1773—1850), Ranskan kuningas (1830—1848). — 51, 57, 196, 540.
- Lukianos* (n. 120—n. 180), muinaskreikkalainen satiirikirjailija, ateisti. — 250.
- Luther, Martti* (1483—1546), kuuluisa uskonpuhdistaja, protestantismin (luterilaisuuden) perustaja Saksassa, saksalaisen porvariston ideologi; vuoden 1525 talonpoikaissodan aikana esiintyi kapinaan nousseita talonpoikia ja kaupunkiköyhälistöä vastaan ruhtinaiden puolella. — 49, 443, 616.

M

- Mably, Gabriel Bonnot de* (1709—1785), ranskalainen apotti, utopistisen tasanjakokommunismin teoreetikko. — 66.

- Mac Iver, D.*, oli Birkenheadin edustajana Englantin parlamentissa (1881).— 136.
- Maine, Henry James Sumner* (1822—1888), englantilainen lakimies, muinaisoikeuden tutkija, Cambridgen yliopiston professori.— 112, 293.
- Manners, John James Robert* (1818—1906), englantilainen poliitikko, konservatiivi.— 60.
- Mantell, Gideon Algernon* (1790—1852), englantilainen geologi.— 43.
- Manteuffel, Otto Theodor*, paroni (1805—1882), preussilainen valtiomies, sisäministeri (1848—1850), ministeripresidentti (1850—1858).— 484, 524.
- Marat, Jean Paul* (1743—1793), ranskalainen publisisti, Ranskan 1700-luvun lopun porvarillisen vallankumouksen huomattava toimihenkilö, jakobiinien johtajia.— 191.
- Martignetti, Pasquale*, italialainen sosialisti, kääntänyt Marxin ja Engelsin teoksia italian kielelle.— 221.
- Marx, Eleanor* (1855—1898), Karl Marxin nuorin tytär; Englannin ja kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö; vuodesta 1884 Edward Avelingin puoliso.— 175, 178.
- Marx, Jenny*, omaa sukua *Westphalen* (1814—1881), Karl Marxin puoliso, hänen uskollinen ystävänsä ja auttajansa.— 6, 177, 204.
- Marx, Karl* (1818—1883),—5—12, 15, 17, 18, 34, 37—39, 42, 54, 86, 88, 89, 95, 96, 109, 110, 112, 172—184, 187, 190—192, 194, 199, 202—209, 211, 212, 214, 216, 217, 231, 233, 243, 250, 269, 271, 275, 278, 282, 313, 315—317, 320, 321, 373, 380, 396, 397, 426, 427, 444, 446, 448, 449, 463, 476, 512, 519, 551, 556, 566, 568, 593, 599, 601, 604, 606, 613, 615, 627—631.
- Maurer, Georg Ludwig* (1790—1872), etevä saksalainen historioitsija, tutki muinaisen ja keskiaikaisen Saksan yhteiskuntarakennetta.— 112, 310, 354, 356, 601.
- Mazzini, Giuseppe* (1805—1872), italialainen vallankumousmies, porvarillinen demokraatti, Italian kansallisen vapautusliikkeen johtajia; 1849 Rooman tasavallan väliaikaisen hallituksen päämies, 1850 yksi Euroopan demokraattisen liikkeen Keskuskomitean perustajia Lontoossa; I Internationaalin perustamisvaiheessa koetti alistaa sen vaikutukseensa.— 197, 200, 214, 568.
- McLennan, John Ferguson* (1827—1881), skotlantilainen tiedemies, ammatiltaan asianajaja, yksi ensimmäisiä historioitsijoita, joka käsitteli tutkimuksissaan avioliiton ja perheen historiaa.— 221, 225—231, 233, 242, 261, 274, 300, 346.
- Mehring, Franz* (1846—1919), saksalainen sosiaalidemokraatti, historioitsija ja publisisti, kirjoittanut useita tutkielmia Saksan ja Saksan sosiaalidemokraattisen liikkeen historiasta; Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistosiiiven johtajia; esitti huomattavaa osaa Saksan kommunistisen puolueen perustamisessa.— 615—620.

- Mentel, Christian Friedrich* (s. 1812), berliiniläinen räätäli; Oikeamielisten liiton jäsen, vuosina 1846—1847 oli Preussissa vangittuna liittoa koskevan jutun yhteydessä.— 199.
- Metternich, Clemens*, ruhtinas (1773—1859), itävaltalainen taantumuksellinen valtiomies; ulkoministeri (1809—1821), ja kansleri (1821—1848), Pyhän allianssin perustajia.— 99, 478, 501.
- Mignet, François Auguste* (1796—1884), ranskalainen liberaalisen suuntauksen historioitsija.— 436, 627.
- Milde, Karl August* (1805—1861), sleesialainen suurtehtailija, 1848 Preussin kansalliskokouksen puheenjohtaja; (touko—kesäkuu), kuului sen oikeistosiipeen.— 483.
- Miquel, Johannes* (1828—1901), saksalainen poliitikko, 1840-luvulla Kommunistien liiton jäsen, nyöhemmin kansallisliberaali; Preussin finanssiministeri (1890—1901).— 30, 539.
- Moleschott, Jacob* (1822—1893), hollantilaissyntyinen fysiologi ja filosofi, vulgaarin materialismin kannattaja.— 412.
- Molière, Jean-Baptiste* (oik. *Poquelin*) (1622—1673), suuri ranskalainen näytelmäkirjailija.— 383.
- Moll, Joseph* (1813—1849), Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen; sai surmansa Badenin—Pfalzin kapinan aikana 1849.— 197, 209, 212.
- Mommsen, Theodor* (1817—1903), saksalainen historioitsija, kirjoitti useita tutkielmia Rooman ja roomalaisen oikeuden historiasta.— 315, 338, 339, 341, 343.
- Monk, Charles* (s. 1824), englantilainen poliitikko, liberaaliunionisti, parlamentin jäsen 1859 ja 1865—1885.— 136.
- Montesquieu, Charles* (1689—1755), ranskalainen historioitsija ja kirjailija, 1700-luvun porvarillisen valistusfilosofian edustaja, perustuslaillisen monarkian ideologi.— 617.
- Moody, Dwight* (1837—1899), amerikkalainen protestanttinen kirkonmies ja herätysaarnaaja.— 57.
- Moore, Samuel* (n. 1830—1912), englantilainen lakimies, I Internationaalin jäsen; käänsi englannin kielelle (yhdessä Edward Avelingin kanssa) Pääoman ensimmäisen osan ja Kommunistisen puolueen manifestin; Marxin ja Engelsin ystävä.— 182.
- Morelly, ranskalainen apotti*, 1700-luvun utopistisen tasanjakokommunismin edustaja.— 66.
- Morgan, Lewis Henry* (1818—1881), suuri amerikkalainen tiedemies, kansatieteilijä, arkeologi ja alkukantaista yhteiskuntaa tutkinut historioitsija.— 111, 221, 227, 229—235, 237, 240, 241, 243—245, 250, 251, 256, 260, 279, 297—300, 303, 310, 316, 317, 320, 322, 323, 332, 340, 341, 349, 355, 373, 394, 395, 627.
- Morgan, amerikkalainen eversti, L. H. Morganin veli.*— 234.
- Morny, Charles Auguste Louis Joseph*, kreivi de (1811—1865), ranskalainen poliitikko, bonapartisti, Napoleon III:n velipuoli, vallankaappauksen järjestäjiä 2. joulukuuta 1851.— 488.

- Moschus* (2. vuosisata eaa.), muinaiskreikkalainen runoilija.— 290.
- Most, Johannes* (1846—1906), saksalainen anarkisti, 1860-luvulla liittyi työväenliikkeeseen; kun vuonna 1878 julkaistiin poikkeuslaki sosialisteja vastaan, pakeni Englantiin; vuonna 1880 erotettiin anarkistina sosiaalidemokraattisesta puolueesta, 1882 muutti USA:han, missä jatkoi anarkistista propagaandaansa.— 179—181.
- Münzer, Thomas* (n. 1490—1525), talonpojiston ja plebeijien johtaja ja ideologi uskonpuhdistuksen ja vuoden 1525 talonpoikaissodan aikana, propagoi utopistisen tasanjakokommunismia aatteita.— 66.

N

- Nadejde, Jon* (1854—1928), romanialainen publisisti, sosiaalidemokraatti, Engelsin teosten kääntäjä romanian kielelle.— 222.
- Napoleon I (Bonaparte)* (1769—1821), Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815).— 44, 70, 75, 99, 137, 187, 275, 280, 300, 419, 465, 470, 475, 478, 480, 513, 527, 572, 611, 626.
- Napoleon III (Louis Napoleon Bonaparte)* (1808—1873), Napoleon I:n veljenpoika, toisen tasavallan presidentti (1848—1851), Ranskan keisari (1852—1870).— 9, 57, 164, 471, 472—477, 485—490, 492—496, 499—505, 511, 516, 556.
- Napoleon, Joseph*, prinssi (1822—1891), Napoleon III:n serkku, joka tunnettiin liikanimellä Plon-Plon.— 10.
- Nearkhos* (n. 360—n. 312 eaa.), Aleksanteri Suuren asetoveri, hänen laivastonsa amiraali, Intiaan suoritetun retken osanottaja.— 272.
- Newton, Isaac* (1642—1727), englantilainen fyysikko, tähtitieteilijä ja matemaatikko, klassisen mekaniikan perustanlaskija.— 82, 84.
- Niebuhr, Barthold Georg* (1776—1831), saksalainen historioitsija, antiikin historian tutkija.— 315, 317, 342, 386.
- Nikolai I* (1796—1855), Venäjän keisari (1825—1855).— 466, 471—473, 490.
- Noble, John* (1827—1892), englantilainen poliitikko, vapaakaupan puolustaja, kannatti Liittoa viljalakeja vastaan (Anti-Corn-Law-League); kirjoitti useita tutkimuksia finanssikriisistä.— 150—153.
- Nothjung, Petter* (1821—1866), räätäli, myöhemmin valokuvaaja, Kölnin työväenyhdistyksen jäsen, Kommunistien liiton jäsen, yksi Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 214, 215.

O

- Odovakar* (n. 434—493), germaanien palkkasoturipäälliköitä, vuonna 476 kukisti Rooman keisarin ja julistautui Italian ensimmäisen »barbaarien» kuningaskunnan kuninkaaksi.— 360.

- Orsini, Felice* (1819—1858), italialainen vallankumousmies, porvarillinen demokraatti ja tasavaltalainen, Italian kansallisen vapauttamisen ja yhdistämisen puolesta käydyn taistelun huomattavia osanottajia; mestattu murhayrityksestä Napoleon III:ttä vastaan.— 474.
- Otto, Karl Wunibald* (s. n. 1810), saksalainen kemisti, Kommunistien liiton jäsen, yksi Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.
- Owen, Robert* (1771—1858), kuuluisa englantilainen utopistisocialisti.— 43, 66, 68, 74—77, 560.
- Palgrave, Robert Harry Inglis* (1827—1919), englantilainen pankkiiri ja taloustieteilijä, »Economist» aikakauslehden kustantaja (1877—1883).— 559.
- Palmerston, Henry John Temple*, varakreivi (1784—1865), englantilainen valtiomies, tory-puolueen jäsen, vuodesta 1830 whig-puolueen johtajia; ulkoministeri (1830—1834, 1835—1841 ja 1846—1851), sisäministeri (1852—1855), ja pääministeri (1855—1858 ja 1859—1865).— 9, 472, 490.
- Peel, Robert* (1788—1850), englantilainen valtiomies, tory-puolueen maltillisten jäsenten johtaja, pääministeri (1834—1835 ja 1841—1846); vuonna 1842 toteutti tariffiuudistuksen, joka alensi eräiden tavaroiden tuontitullia ja saattoi viljan tuontitullin uuden liukuvan asteikon perusteella toteutettavan säännöstelyn alaiseksi; 1846 kumosi viljalait.— 454.
- Perronet-Thompson*, ks. *Thompson*.
- Perseus* (212—166 eaa.), Makedonian viimeinen kuningas (179—168 eaa.); taisteli Roomaa vastaan Makedonian riippumattomuuden puolesta.— 362.
- Petty, William* (1623—1687), englantilainen talous- ja tilastotieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen kantaisä Englannissa.— 630.
- Pfänder, Karl* (1818—1876), Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen toimihenkilö, miniatyyritaitelija; Kommunistien liiton Keskuskomitean ja I Internationaalin Pääneuvoston jäsen; Marxin ja Engelsin ystävä ja työtoveri.— 205.
- Philalethes*, ks. *Juhana*.
- Pisistratus* (n. 600—527 eaa.), ateenalainen tyrannihallitsija, hallitsi vuodesta 560.—335.
- Plinius (Gaius Plinius Secundus)* (23—79), roomalainen tiedemies, kirjoitti 37-osaisen teoksen *Historia naturalis*.— 357, 362.
- Plutarkhos* (n. 46—n. 125), muinaiskreikkalainen kirjailija.— 276.
- Powderly, Terence Vincent* (1849—1924), USA:n työväenliikkeen opportunistijohtajia 1870—1890-luvulla; 1879—1893 »Työn ritarikunnan» johtaja; 1896 ryhtyi kannattamaan tasavaltalaisten puoluetta.— 596.
- Priestley, Joseph* (1733—1804), englantilainen kemisti, materiaalistifilosofi.— 42.

- Prokopios Caesarealainen* (400-luvun loppu — n. 562), bysanttilainen historioitsija, osallistui moniin sotaretkiin, joita hän kuvasi 8-osaisessa teoksessaan Justinianuksen sotaretket persialaisia, vandaaleja ja gootteja vastaan.— 282.
- Proudhon, Pierre Joseph* (1809—1865), ranskalainen publisisti, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, anarkismin perustajia.— 6, 77, 211, 427.
- Puttkamer, Robert Victor* (1828—1900), preussilainen taantumuksellinen valtiomies, sisäministeri (1881—1888).— 484.

Q

- Quintilius*, roomalainen patriisisuku.— 336.

R

- Racine, Jean* (1639—1699), ranskalainen näytelmäkirjailija, ranskalaisen klassismin edustaja.— 514.
- Ravé, Henri*, ranskalainen lehtimies, Engelsing teosten ranskantaja.— 222.
- Reiff, Wilhelm Joseph* (s. 1824), Kölnin työväenyhdistyksen jäsen, Kommunistien liiton jäsen, 1850 erotettiin liitosta; yksi Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.
- Renan, Ernest* (1823—1892), ranskalainen idealistifilosofi, historioitsija, kirjoittanut tutkimuksia kristinuskon historiasta.— 211, 426.
- Ricardo, David* (1772—1823), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen huomattavimpia edustajia.— 128, 448.
- Richelieu, Armand Jean du Plessis*, herttua (1585—1642), ranskalaisen itsevaltiuden ajan huomattava valtiomies, kardinaali.— 508.
- Richter*, ks. *Höchberg*.
- Rikhard I (Leijonamieli)* (1157—1199), Englannin kuningas (1189—1199).— 617.
- Robespierre, Maximilien* (1758—1794), Ranskan 1700-luvun lopulla tapahtuneen porvarillisen vallankumouksen huomattava toimihenkilö; jakobiinien johtaja, vallankumoushallituksen päämies (1793—1794).— 421.
- Rothschild*, pankkiirisuku, jolla oli pankkeja monissa Euroopan maissa.— 549.
- Rotteck, Karl* (1775—1840), saksalainen historioitsija ja poliitikko, liberaali.— 483.
- Rousseau, Jean-Jacques* (1712—1778), suuri ranskalainen valistusfilosofi, demokraatti, pikkuporvariston ideologi, deistifilosofi.— 65, 67, 78, 417, 617.

- Ruge, Arnold* (1802—1880), saksalainen publisisti, nuorhegeliläinen, porvarillinen radikaali; vuosina 1848—1850 pikkuporvarillinen demokraatti; 1850-luvulla saksalaisten pikkuporvarillisten maanpakolaisten johtomiehiä Englannissa; myöhemmin kansallisliberaali.— 6, 214.
- Russel, John* (1792—1878), englantilainen valtiomies, whig-puolueen johtaja, pääministeri (1846—1852 ja 1865—1866).— 490.
- Röser, Petter Gerhard* (1814—1865), Saksan työväenliikkeen toimihenkilö, Kommunistien liiton jäsen, Kölnin kommunistijutun syytettyjä (1852).— 215.

S

- Saint-Simon, Henri* (1760—1825), suuri ranskalainen utopistisocialisti.— 66, 68, 70—72, 83.
- Salvianus* (n. 390—n. 484), Marseillessa toiminut kristinuskoinen pappi ja kirjailija, kirjoitti teoksen *De Gubernatione Dei*.— 366, 370.
- Sankey, Ira David* (1840—1908), amerikkalainen protestantismin saarnaaja.— 57.
- Saussure, Henri* (1829—1905), sveitsiläinen eläintieteilijä.— 246.
- Schapper, Karl* (1812—1870), Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, Oikeamielisten liiton johtaja, Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen, osallistui vuosien 1848—1849 vallankumoukseen Saksassa; vuonna 1850 Kommunistien liiton hajaannuksen kaudella seikkailuhenkisen ryhmäkunnan johtaja; vuodesta 1856 läheni jälleen Marxia; I Internationaalin Pääneuvoston jäsen.— 196, 197, 203, 209, 212, 214, 215.
- Schiller, Friedrich* (1759—1805), suuri saksalainen kirjailija.— 416.
- Schlöffel, Gustav Adolf* (1828—1849), saksalainen ylioppilas ja lehtimies, vallankumousmies, osallistui aktiivisesti vuosien 1848—1849 vallankumoukseen Saksassa ja Unkarissa; kaatui taistelussa.— 188.
- Schlösser, Friedrich Christoph* (1776—1861), saksalainen historioitsija, liberaali, saksalaisen historiankirjoituksen heidelbergiläisen koulukunnan johtaja.— 481.
- Schmidt, Konrad* (1863—1932), saksalainen taloustieteilijä ja filosofi, kirjoitti useita teoksia, jotka muodostuivat revisionismin aatteellisiksi alkulähteiksi.— 599, 601, 607, 609.
- Schramm, Carl August*, saksalainen sosiaalidemokraatti, reformisti, »*Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*» lehden toimittaja; 1880-luvulla erosi puolueesta.— 21 23.
- Schulze-Delitzsch, Hermann* (1808—1883), saksalainen poliitikko ja vulgaari taloustieteilijä; 1848 Preussin kansalliskokouksen jäsen; 1860-luvulla porvarillisen progressistien puolueen johtomiehiä.— 189.

- Schurz, Carl* (1829—1906), saksalainen pikkuporvarillinen demokraatti, osallistui Badenin—Pfalzin kapinaan 1849; oli maanpaossa Sveitsissä; myöhemmin valtiomies, USA:ssa.—213.
- Schweitzer, Johann Baptist* (1834—1875), lassalalaisuuden huomattava edustaja Saksassa; Saksan yleisen työväenyhdistyksen presidentti (1867—1871); 1872 erotettiin työväenyhdistyksestä, kun paljastuivat hänen yhteytensä Preussin viranomaisiin.—26.
- Schömann, Georg Friedrich* (1793—1879), saksalainen filologi ja historioitsija, kirjoitti useita teoksia muinaisen Kreikan historiasta.—276, 320.
- Scott, Walter* (1771—1832), englantilainen romaanikirjailija.—349.
- Servius Tullius* (578—534 eaa.), puoleksi tarunomainen muinaisen Rooman kuningas.—344.
- Shaftesbury, Anthony*, kreivi (1671—1713), englantilainen moraalifilosofi, huomattava deismin edustaja; poliitikko, whig-puolueen jäsen.—53.
- Sickingen, Franz* (1481—1523), saksalainen ritari, johti vuosien 1522—1523 pienzaatelien kapinaa suurruhtinaita vastaan.—49.
- Singer, Paul* (1844—1911), Saksan työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, vuodesta 1890 Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen hallinnon puheenjohtaja, vuodesta 1884 valtiopäivämies.—20.
- Slagg*, Manchesterin edustaja Englannin parlamentissa vuonna 1881.—136.
- Smith, Adam* (1723—1790), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen huomattavimpia edustajia.—448, 617, 630.
- Soetbeer, Georg Adolf* (1814—1893), saksalainen talous- ja tilastotieteilijä; aloitteentekijä kultavaluutan voimaansaatamisessa Saksassa.—526, 608.
- Solon* (n. 639—n. 558), ateenalainen lainsäätävä, pani toimeen sukuaatelistoa vastaan suunnattuja uudistuksia.—316, 325, 329—331, 344, 393, 624.
- Sombart, Werner* (1863—1941), saksalainen vulgaari taloustieteilijä; toimintansa alkuvaiheissa katederisosialisti, myöhemmin Saksan imperialismin ideologi.—629, 631.
- Sorge, Friedrich Adolf* (1828—1906), Amerikan ja kansainvälisen työväenliikkeen, I Internationaalin aktiivijäseniä, Marxin ja Engelsin ystävä ja toimintatoveri.—181.
- Spinoza, Baruch (Benedictus)* (1632—1677), hollantilainen materialistifilosofi.—78.
- Starcke, Carl Nicolai* (1858—1926), tanskalainen filosofi ja sosiologi.—397, 398, 411, 416—418, 422, 423.
- Stein, Julius* (1813—1889), sleesialainen opettaja, publisisti, porvarillinen demokraatti; 1848 Preussin kansalliskokouksen jäsen, kuului sen vasemmistosiipeen.—189.

- Stieber, Wilhelm* (1818—1882), Preussin valtionpoliisin päällikkö, Kommunistien liiton jäseniä vastaan nostetun Kölnin oikeusjutun järjestäjä ja päätodistaja tuossa jutussa (1852).—195, 207.
- Stirner, Max* (*Kaspar Schmidin* salanimi) (1806—1856), saksalainen filosofi, nuorhegeliläinen, porvarillisen individualismin ja anarkismin teoreetikko.—406, 426, 427.
- Stoecker, Adolf* (1835—1909), saksalainen pappi ja taantumuksellinen poliitikko, kristillis-sosiaalisen puolueen perustaja (1878) ja johtaja, sosialistisen työväenliikkeen vihollinen ja antisemitismin julistaja.—527.
- Strauss, David Friedrich* (1808—1874), saksalainen filosofi ja publisisti, tunnettu nuorhegeliläinen; kirjoittanut teoksen Jeesuksen elämä; vuoden 1866 jälkeen kansallisliberaali.—405, 407, 426.
- Strousberg, Bethel Henry* (1823—1884), suuri saksalainen rautatieurakoitsija, 1873 kärsi vararikon.—30.
- Struve, Pjotr Bernhardovitš* (1870—1944), venäläinen porvarillinen publisisti ja taloustieteilijä; myöhemmin porvarillisen kadettipuolueen johtajia.—621.
- Stuart, kuningassuku*, hallitsi Skotlannissa vuodesta 1371 ja Englannissa 1603—1649 ja 1660—1714).—53.
- Stumm, Karl* (1836—1901), saksalainen suurteollisuudenharjoittaja, konservatiivi.—593.
- Sybel, Heinrich Karl Ludolf von* (1817—1895), saksalainen historioitsija ja poliitikko, vuodesta 1867 kansallisliberaali.—491.

T

- Tacitus (Publius Cornelius Tacitus)* (n. 55—n. 120), suuri roomalainen historioitsija, kirjoitti teokset Germaania, *Historiae*, *Annales*.—112, 240, 281, 307, 352—361.
- Tarquinius Superbus* (534 eaa.—n. 509 eaa.), puoleksi tarunomainen muinaisen Rooman kuningas; tarun mukaan kapinaan nousut kansa karkotti hänet, minkä jälkeen Roomassa pystytettiin tasavalta.—343, 345.
- Teoderik*, länsigoottien kahden kuninkaan Teoderik I:n (hallitsi n. 418—451) ja Teoderik II:n (hallitsi n. 453—466) sekä itägoottien kuninkaan Teoderik Suuren (hallitsi 474—526) nimi.—343.
- Theokritos* (3. vuosisata eaa.), muinaiskreikkalainen runoilija.—290.
- Thierry, Augustin* (1795—1856), ranskalainen liberaali historioitsija.—436, 627.

- Thiers, Adolphe* (1797—1877), ranskalainen historioitsija ja valtiomies, orleanisti, pääministeri (1836 ja 1840), ylimmän toimeenpanovallan haltija (ministerineuvoston puheenjohtaja) (1871), tasavallan presidentti (1871—1873), Pariisin Kommunan pyöveli.— 436, 506, 516.
- Thile, Karl Hermann von* (1812—1889), preussilainen diplomaatti, Preussin varaulkoministeri (1862—1871), Saksan valtakunnan varaulkoministeri (1871—1873).— 502.
- Thompson, Thomas Perronet* (1783—1869), englantilainen poliitikko, vulgaari taloustieteilijä, vapaakaupan kannattaja.— 153.
- Thukydides* (n. 460—n. 395 eaa.), muinaiskreikkalainen historioitsija, kirjoittanut teoksen Peloponnesolaissota.— 322.
- Tiberius, Claudius Nero* (42 eaa.— 37), Rooman keisari (14—37).— 343.
- Torricelli, Evankelista* (1608—1647), italialainen fyysikko ja matemaatikko.— 625.
- Trier, Gerson* (s. 1851), tanskalainen sosiaalidemokraatti, Tanskan sosiaalidemokraattisen puolueen vallankumouksellisen vähemmistön johtajia; käänsi Engelsin teoksia tanskan kielelle.— 222.
- Tschech, Heinrich Ludwig* (1789—1844), preussilainen virkamies, vuosina 1832—1841 Storkowin kaupungin (Preussi) pormestari, demokraatti, teloitettu murhayrityksestä kuningas Fredrik Vilhelm IV:ttä vastaan.— 483.
- Tylor, Edward Burnett* (1832—1917), tunnettu englantilainen kansatieteilijä, kulttuurihistorian ja kansatieteen evolutionistisen koulukunnan perustaja.— 222.

W, V

- Wachsmuth, Ernst Wilhelm Gottlieb* (1784—1866), saksalainen historioitsija, toimi professorina Leipzigissä, kirjoittanut antiikkia ja Euroopan historiaa käsitteleviä teoksia.— 277, 618.
- Wagner, Wilhelm Richard* (1813—1883), saksalainen säveltäjä.— 250.
- Watt, Georg* (1813—1886), keskiajan historiaa tutkinut saksalainen historioitsija.— 356.
- Waldersee, Friedrich Gustaf*, kreivi (1795—1864), preussilainen kenraali ja sotilaskirjailija, sotaministeri (1854—1858).— 485.
- Vanderbilt*, amerikkalaisten finanssi- ja teollisuusmagnaattien suku.— 487, 549, 609.
- Van Patten, Filip*, amerikkalainen porvari, joka liittyi sosialistiseen liikkeeseen; vuodesta 1876 Yhdysvaltain työväenpuolueen ja vuodesta 1877 sosialistisen työväenpuolueen kansallinen sihteeri; vuonna 1883 karkasi toimestaan ja tuli valtion virkamieheksi.— 179.

- Varus (Publius Quintilius Varus)* (53 eaa.—9), roomalainen poliitikko ja sotapäällikkö, Germanian maakunnan hallitsija (vuosina 7—9), kaatui taistelussa Teutoburgin metsässä germaaniheimojen kapinan aikana.— 336.
- Watson, John Forbes* (1827—1892), englantilainen lääkäri, siirtomaavirkailija; vuosina 1858—1879 toimi Intian museon johtajana Lontoossa, kirjoittanut useita Intiaa käsitteleviä tutkimuksia.— 254.
- Watt, James* (1736—1819), kuuluisa englantilainen keksijä, universaalisen höyrykoneen rakentaja.— 55.
- Weerth, Georg* (1822—1856), saksalainen proletaarirunoilija ja publisisti, Kommunistien liiton jäsen.— 469.
- Weitling, Wilhelm Christian* (1808—1871), Saksan työväenliikkeen syntykauden tunnettuja miehiä, utopistisen tasanjakokommunismien teoreetikkoja.— 77, 198—201, 204, 212, 215.
- Welcker, Karl Theodor* (1790—1869), saksalainen lakimies, vuosina 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, kuului sen oikeistolaiseen keskusta.— 483.
- Veleda* (1. vuosisata), germaanilaisen brukteriheimon uhripapitar ja ennustaja, osallistui aktiivisesti kapinaan roomalaisheruutta vastaan (69—70 tai 69—71).— 354.
- Wellington, Arthur Wellesley*, herttua (1769—1852), englantilainen sotapäällikkö ja valtiomies, tory-puolueen jäsen; vuosina 1808—1814 ja 1815 sotajoukkojen komentajana Napoleonin Ranskaa vastaan käydyissä sodissa.— 506.
- Venedey, Jacob* (1805—1871), saksalainen radikaali publisisti, myöhemmin maltillinen liberaali.— 196.
- Wermuth*, preussilainen poliisivirkamies, oli todistajana Kölnin kommunistijutussa (1852).— 195, 207.
- Westermarck, Edvard Alexander* (1862—1939), suomalainen kansatieteilijä ja sosiologi.— 246, 247, 249, 263.
- Westphalen, Ferdinand von* (1799—1876), preussilainen valtiomies, sisäministeri (1850—1858), taantumusmies; Jenny Marxin velipuoli.— 6.
- Viereck, Louis* (1851—1921) saksalainen sosiaalidemokraatti, puolueen oikeistosiiven johtajia kaudella, jolloin oli voimassa poikkeuslaki sosialisteja vastaan; vuosina 1884—1887 valtiopäivämies.— 19, 20, 23, 25.
- Viktoria* (1819—1901), Englannin kuningatar (1837—1901).— 75.
- Vilhelm I* (1797—1888), Preussin kuningas (1861—1888), ja Saksan keisari (1871—1888).— 479, 484, 507, 618.
- Vilhelm III* (1817—1890), Alankomaiden kuningas (1849—1890).— 500.
- Willich, August* (1810—1878), preussilainen upseeri, Kommunistien liiton jäsen, osallistui Badenin—Pfalzin kapinaan 1849; Kommunistien liitosta 1850 eronneen seikkailuhenkisen ryhmäkunnan johtajia.— 194, 212, 214, 215.

- Wilson, Joseph Havelock* (1858—1929), Englannin tradeunionistisen liikkeen toimihenkilö, parlamentin jäsen, kannatti yhteistyötä porvariston kanssa.— 563.
- Wirth, Friedrich Moritz* (1849 — k. vuoden 1916 jälkeen), saksalainen publisisti ja taloustieteilijä.— 599.
- Vogt, Karl* (1817—1895), saksalainen luonnontutkija, vulgaari materialisti, pikkuporvarillinen demokraatti; vuosina 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen edustaja, kuului vasemmistosiipeen; 1850—1860-luvulla maanpaossa ollessaan toimi Louis Bonaparten palkattuna asiamiehenä.— 10, 412.
- Wolff, Wilhelm* (1809—1864), saksalainen publisisti, Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen; Marxin ja Engelsin läheinen ystävä, jolle Marx omisti Pääoman ensimmäisen osan.— 192, 194, 206, 209, 210.
- Wolfram von Eschenbach* (n. 1170 — n. 1220), saksalainen keskiajan runoilija.— 283.
- Voltaire, François-Marie* (oik. *Arouet*) (1694—1778), kuuluisa ranskalainen valistusfilosofi, deisti, kirjailija ja historioitsija.— 417, 443.
- Wright, Asher* (1803—1875), amerikkalainen lähetyssaarnaaja, vuosina 1831—1875 asui intiaanien keskuudessa, joiden kielen sanakirjan hän laati.— 261.
- Wulfila (Ulfila)* n. 311—385), länsigoottilainen kirkonmies ja poliitikko, goottien kristillistämisen toimeenpanija, goottilaisen kirjaimiston luoja, käänsi raamatun goottien kielelle.— 343.

Z

- Zasulitš, Vera Ivanovna* (1849—1919), narodnikkilaisuuden ja myöhemmin sosiaalidemokraattisen liikkeen aktiivinen toimihenkilö Venäjällä, Työn vapautus -ryhmän perustaja; myöhemmin menševismiin kannattaja.—109.
- Zurita, Alonso*, espanjalainen virkamies, 1500-luvun puolivälissä asui Keski-Amerikassa.— 273.

SISÄLTÖ

<i>F. Engels.</i> KARL MARX	5
<i>K. Marx, F. Engels.</i> KIERTOKIRJE BEBELILLE, LIEBKNECHTILLE, BRACKELLE JA MUILLE . . .	18
<i>F. Engels.</i> SOSIALISMIN KEHITYS UTOPIASTA TIETEEKSI	35
JOHDANTO ENGLANNINKIELISEEN PAINOKSEEN 1892	37
SOSIALISMIN KEHITYS UTOPIASTA TIETEEKSI	64
I	64
II	78
III	87
<i>K. Marx.</i> VASTAUS VERA IVANOVNA ZASULITSIN KIRJEESEEN. ENSIMMÄINEN HAHMOTELMA . . .	107
<i>F. Engels.</i> OIKEUDENMUKAINEN PÄIVÄPALKKA OIKEUDENMUKAISESTA PÄIVÄTYÖSTÄ.	121
<i>F. Engels.</i> PALKKATYÖJÄRJESTELMÄ	125
<i>F. Engels.</i> AMMATTILIITOT.	128
I	128
II	132

<i>F. Engels.</i> KAUPPASOPIMUS RANSKAN KANSSA	136
<i>F. Engels.</i> KAKSI ESIKUVALLISTA KAUPUNGINVALTUUSTOA	142
<i>F. Engels.</i> AMERIKKALAISET ELINTARVIKKEET JA MAAKYSYMYKSI	146
<i>F. Engels.</i> VILJALAKEJA VASTUSTAVAN LIITON PALKKATEORIA	151
<i>F. Engels.</i> TYÖVÄENPUOLUE	155
<i>F. Engels.</i> BISMARCK JA SAKSAN TYÖVÄENPUOLUE	159
<i>F. Engels.</i> PUUVILLA JA RAUTA	163
<i>F. Engels.</i> VÄLTTÄMÄTTÖMÄT JA TARPEETTOMAT YHTEISKUNTALUOKAT	167
<i>F. Engels.</i> PUHE KARL MARXIN HAUDALLA	172
<i>F. Engels.</i> KARL MARXIN KUOLEMASTA	175
I	175
II	179
<i>F. Engels.</i> MARX JA »NEUE RHEINISCHE ZEITUNG» (1848—1849)	184
<i>F. Engels.</i> KOMMUNISTTIEN LIITON HISTORIAA	195
KOMMUNISTISEN PUOLUEEN VAATIMUKSET SAKSASSA	208
<i>F. Engels.</i> PERHEEN, YKSITYISOMAISUUDEN JA VALTION ALKUPERÄ	219
PERHEEN, YKSITYISOMAISUUDEN JA VALTION ALKUPERÄ	235
I Esihistoriallisia sivistysasteita	235
II Perhe	241
III Irokeesisuku	298
IV Kreikkalainen suku	313
V Ateenan valtion synty	323
VI Roomalainen suku ja valtio	335
VII Kelttiläinen ja germaaninen suku	346
VIII Germaanien valtion muodostuminen	361
IX Barbaarisuus ja sivistyneisyys	373.

<i>F. Engels.</i> LUDWIG FEUERBACH JA KLASSISEN SAKSALAISEN FILOSOFIAN LOPPU	396
UUODEN 1888 PAINOKSEN ALKULAUSE	396
LUDWIG FEUERBACH JA KLASSISEN SAKSALAISEN FILOSOFIAN LOPPU	398
I	398
II	407
III	418
IV	426
<i>F. Engels.</i> SUOJELUTULLIT JA VAPAAKAUPPA . . .	447
ESIPUHE KIRJASEEN: KARL MARX. »PUHE KAUPPAVA-PAUDESTA»	447
<i>F. Engels.</i> VÄKIVALLAN OSUUS HISTORIASSA . . .	465
<i>F. Engels.</i> UUODEN 1891 SOSIAALIDEMOKRAATTISEN OHJELMANLUONNOKSEN ARVOSTELUA	532
1. KYMMENEN KAPPALETTA SISÄLTÄVÄ PERUSTELEVA OSA	532
2. POLIITTISET VAATIMUKSET	537
3. TALOUDELLISET VAATIMUKSET	543
<i>F. Engels.</i> »TYÖVÄENLUOKAN ASEMA ENGLANNISSA» KIRJAN 2. SAKSANKIELISEN PAINOKSEN (1892) ESIPUHE	546
<i>F. Engels.</i> SOSIALISTISTEN OPISKELIJOIDEN KANSAINVÄLISELLE KONGRESSILLE	565
<i>F. Engels.</i> ITALIAN TULEVA VALLANKUMOUS JA SOSIALISTINEN PUOLUE	566
<i>F. Engels.</i> TALONPOIKAISKYSYMYS RANSKASSA JA SAKSASSA	571
ENGELS FLORENCE KELLEY-WISCHNEWETZKYLLE (28. joulukuuta 1886)	596
ENGELS CONRAD SCHMIDTILLE, 3. elokuuta 1890	599
ENGELS OTTO BOENIGKILLE, 21. elokuuta 1890	602
ENGELS JOSEPH BLOCHILLE, 21. [—22.] syyskuuta 1890	604

ENGELS CONRAD SCHMIDTILLE, 27. lokakuuta 1890	607
ENGELS FRANZ MEHRINGILLE, 14. heinäkuuta 1893	615
ENGELS NIKOLAI FRANTSEVITŠ DANIELSONILLE, 17. lokakuuta 1893	621
ENGELS W. BORGIUKSELLE, 25. tammikuuta 1894	625
ENGELS WERNER SOMBARTILLE, 11. maaliskuuta 1895	629
Selityksiä	635
Nimihakemisto	677

Lukijalle

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiittollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 17
Moskova, Neuvostoliitto*